

El fracàs de la democràcia espanyola. Les eleccions de 1891 a l'Hospitalet i el districte de Sant Feliu

Manuel Domínguez
Historiador i professor

EL MAPA POLÍTIC HOSPITALENC VERS 1890

El juny de 1890, el govern liberal reinstaurava el sufragi universal masculí, que ja s'havia gaudit en el sexenni 1868-1874. Com va afectar aquesta gran reforma política l'Hospitalet? En 1890 era un poble de 4.400 habitants, amb una agricultura de regadiu a la Marina i de secà al Samontà, que havien conegut una gran expansió en les dècades anteriors. Els grans propietaris eren de Barcelona i tenien cedides les terres a masovers, que, amb els mitjans i petits propietaris locals, contractaven jornalers. També hi havia una vintena d'instal·lacions fabrils: alguns vapors tèxtils de mida mitjana i enginys moguts amb aigua del Canal, bòbiles... Els artesans eren el procès de desaparició.

Al voltant de 1890 hi havia un grup conservador, encapçalat pels que havien estat alcaldes Antoni Parera (1866-68 i 1876-77) i Francesc Goyta (1879-1881). La seva entitat era el Casino del Centro. El grup liberal controlava el poder local en la dècada de 1880, encara que patien importants enfrontaments interns entre la facció de Pere Norta i la dels germans Oliveras.

Existia un Centro Republicano Histórico des de 1886, dirigit per Josep Coll. Josep Diví, alcalde republicà entre 1872 i 1874, dirigia en 1886 el Casino La Armonia (que segons l'alcalde de 1876 "en tiempo de la revolución fue siempre el templo de los federales"¹) i el Montepío Hospitalense. Tanmateix, La Armonia canvià de junta en 1887 i desapareixerà en els següents anys. El 1891 trobem a Diví de president de l'*Ateneo La Unión*, que havia estat creat tres anys abans. El 1893 fou fundat el Casino Nueva Armonía.²

Des de 1874 existia una societat obrera que recollia i feia de tapadora de les molt actives seccions locals de l'AIT que havien d'actuar en la clandestinitat. Finalment aconseguiren la legalització de la cooperativa Unión de los obreros del Hospitalet del Llobregat el 1876.³ Aquesta entitat farà un salt endavant el 1888 quan posen en marxa

---

¹ AH Correspondència 1876-1877

² AH Correspondència 1893

³ AH Correspondència 1876-1877

l'Ateneo La Unión. Un dels seu líders, Joan Oño, també era a la junta directiva del Montepio Hospitalense.⁴ L'any 1882 es fundà la *Sociedad de auxilios mutuos entre agricultores*.⁵

La realitat associativa del poble es completava amb sis monts de pietat amb advocació religiosa, dels quals tres eren femenins, el Casino Económico i dues corals. En aquests moments, el que ens interessa destacar és que el 1891 el republicanisme i el moviment obrer procedent de l'anarquisme coincidien, com a mínim, en dues entitats: l'Ateneo La Unión i el Montepio Hospitalense, la qual cosa ens indica que compartien alguna mena de projecte social i polític.

ELS PREPARATIUS DE LES ELECCIONS

L'1 de febrer de 1891 es van celebrar les eleccions generals. L'Hospitalet pertanyia al Districte de Sant Feliu, al que corresponia un diputat. Les expectatives del sufragi universal van fer que les diverses faccions republicanes oblidessin les seves diferències. Al gener es reuniren representants de grups republicans de 15 pobles del districte⁶ i acordaren presentar un únic candidat, Josep Rubau Donadeu, que ja havia estat diputat en els rengles del federalisme durant el Sexenni, que havia patit el frau i la repressió com a candidat el 1884,⁷ i que aleshores era del grup republicà possibilista (potser el més dretà).

El testimoni del veterinar republicà Joan Bosch d'Esplugues ens il·lustra com funcionava el sistema electoral. Segons Bosch, Rubau va visitar el poble uns dies abans de l'elecció d'interventors, i en un cafè es va entrevistar amb els republicans locals. El fet fou aprofitat per l'alcalde i el secretari de l'Ajuntament per oferir-li un pacte: que deixés que el candidat governamental, el liberal Josep Comas i Masferrer, tragués uns 50 vots més que ell, que d'aquesta manera ells quedaven bé amb els seus superiors. Rubau, que en principi no tenia ningú per controlar les eleccions i confiava en els resultats d'altres llocs, hi accedí. Tanmateix, l'exalcalde republicà Pau Company i el mateix Bosch van oferir-se per fer d'interventors, i el dia de les eleccions van haver d'actuar amb fermesa perquè els votants de Rubau poguessin exercir el seu dret. Finalment, es van negar a signar l'acta en blanc que l'alcalde Josep Campreciós els presentava.⁸

---

⁴ AH Governació s. XIX-XX

⁵ AH Governació s. XIX-XX

⁶ *La Vanguardia*, 4 de gener de 1891

⁷ RUBÍ I ARMENGOL, 2001: 269

⁸ BOSCH, 1902: 59-60

EL RESULTATS ELECTORALS

Les primeres dades de 9 seccions, publicades l'endemà de les eleccions, donaven 1.392 vots per Rubau i 486 vots pel liberal Comas.⁹ L'endemà, amb 13 seccions escrutades, Rubau tenia 1.766 vots, Comas només 813 vots.¹⁰ Segons *La Vanguardia*, diari liberal, l'escrutini definitiu es va fer a Sant Feliu el dia 5 al matí. El resultat oficial, de 25 seccions de les 33 existents, la qual cosa ja era legal, va ser: Josep Comas, 3.473 vots; Rubau, 3.317 vots. El candidat del partit liberal era proclamat diputat.

Tanmateix, Rubau va presentar les següents reclamacions:

- A Esplugues l'acta oficial donava 259 vots, el 100%, a Comas, però els electors d'aquell poble eren només 231. Segons les actes que va presentar signades pels interventors, havien votat 110 persones i al seu favor, 56.
- La de Sant Joan Despí havia arribat oberta i el president de la secció s'havia negat a donar el certificat de l'escrutini.
- En comptes de l'acta de Sant Joan Despí, es va llegir un comunicat del president en el qual s'informava que s'havien produït uns incidents, amb el resultat de dos ferits, i que hi havia intervingut el jutjat. Rubau va aportar el certificat de l'escrutini dels seus interventors.
- De Sants, també va faltar l'acta de la 3a secció per incidents i intervenció judicial. A més, Rubau impugnà les actes de les seccions 6a i 9a perquè els presidents no van entregar un certificat de l'escrutini al seu apoderat, al qual, a més, van disparar en dues ocasions quan va demanar-lo.
- De l'Hospitalet va impugnar dues seccions. Si el resultat oficial era Comas 471 vots, Rubau 340, el resultat dels certificats signats pels presidents de les seccions donaven 313 vots a Rubau i només 162 a Comas.¹¹

El recompte dels republicans, corroborat, segons la premsa, amb els certificats corresponents, donava a Rubau 1.444 vots més que a Comas.¹² I sense comptar les seccions on no es van poder enviar les actes per disturbis, segurament ben seleccionades pel seu republicanisme.

Aquests fets no van ser aïllats. Potser el cas més conegut és el del districte de les Afores de Barcelona, amb capitalitat a Gràcia. La premsa de l'endemà dels comicis donava com a clar triomfador l'expresident de la República Nicolás Salmerón i comentava els diversos incidents que es van produir.¹³ La del dia 3 ja feia un recompte de candidats

---

⁹ *La Unión Católica*, 2 de febrer de 1891, pàg 1; *El Liberal*, id. pàg 2; *El Imparcial*, id. pàg. 2

¹⁰ *El Siglo Futuro*, 3 de febrero de 1891, pàg. 2

¹¹ *La Vanguardia*, 6 de febrer de 1891 i *El País*, 8 de febrer de 1891, pàg. 2

¹² *El País*, 8 de abril de 1891, pàg 3

¹³ *La Unión Católica*, 2 de febrer de 1891, pàg 1; *El Liberal*, id. pàg 2

republicans que es donaven per guanyadors i que després resultaren perdedors: Sant Feliu, Afores i Arenys de Mar.¹⁴

La coalició republicana va decidir presentar batalla per l'acta de Sant Feliu. El primer, a part de les denúncies dels incidents del dia de les eleccions, va ser presentar una reclamació en la instància oficial que se n'ocupava, que era una Comissió del mateix Congrés de Diputats.¹⁵

Per pressionar es van fer diverses accions, especialment un gran *meeting* a Esplugues, el 21 de febrer, amb l'assistència, segons la premsa republicana, d'un miler de persones, entre les quals hi havia representants dels comitès republicans de diferents pobles, també de l'Hospitalet.¹⁶

El 29 de març, es reuniren a Sant Feliu 15 entitats de 9 poblacions dels districte, on redactaren una comunicat en el que denunciaven la tupinada i reafirmaven la victòria de Rubau. Per l'Hospitalet signaven representants del Comité de la coalició republicana local, de l'Ateneu de la Unió i de la Sociedad de Obreros Agrícolas.¹⁷

La lluita legal va generar fins a dotze denúncies als jutjats, cosa que va provocar que un diari madrileny escrivís: "Decididamente los electores republicanos del Llobregat son los más enteros y enérgicos de España".¹⁸ L'última de les denúncies, per cert, va ser el 17 de juny contra l'alcalde i un interventor de l'Hospitalet perquè van presentar a posteriori del recompte oficial un certificat de la secció primera en què es canviava la quantitat de vots a cada candidat, i Comas passava de 42 a 141, mentre que Rubau patia la transformació contrària.¹⁹

Segons el testimoni de Bosch, Rubau mostrà desídia en la defensa de la seva acta de diputat, i van ser els republicans de l'Hospitalet i Esplugues els que van tirar endavant les denúncies judicials. En principi, l'acusació fou encapçalada per l'hospitalenc Francesc Piera, però va abandonar per por, segons ell, o per diners, segons es rumorejava. El va substituir el també hospitalenc Josep Cuscó, que, malgrat la seva precària situació social i els suborns que li van oferir, va mantenir-se ferm. El suport legal va venir del republicà federal Josep Salas. El trencament de Rubau amb els grups republicans del districte, que li retreien la seva absència i el seu silenci durant mesos, ja era total l'estiu de 1892.²⁰

---

¹⁴ *El Día*, 3 d'abril de 1891, pàg 3

¹⁵ *El Liberal*, 23 de març de 1891, pàg. 2 i *El País*, 13 de juny de 1891, pàg.1

¹⁶ *La República*, 24 de febrer de 1891, pàg. 1

¹⁷ *El País*, 8 d'abril de 1891, pàg. 3

¹⁸ *El País*, 26 de juny de 1891, pàg. 1

¹⁹ *El País*, 13 de juny de 1891, pàg. 1

²⁰ BOSCH, 1902:62-64

Segells de l'Ateneo la Unión i el Montepio Hospitalense

Finalment, la Comissió d'Actes del Congrés, presidida per un conservador, amb la participació d'alguns polítics importants com Gamazo o Dato, va emetre un dictamen el 30 de juny en el qual es feia especial esment dels resultats a l'Hospitalet. Segons les actes admeses per la Comissió, Comas va treure 471 vots i Rubau 340. S'acceptava l'acta hospitalenca presentada a posteriori signada per l'alcalde i un interventor i es rebutjava l'acta signada i ratificada davant notari per set interventors.²¹ De la resta de seccions afirmaven que no s'havien fet reclamacions de cap mena i que per tant, ni traient del recompte global els resultats de l'Hospitalet el republicà superava el candidat fusionista.

Els dos membres republicans de la Comissió, José Muro i Gumersindo de Azcárate, van enumerar les moltes tupinades i denúncies presentades des del districte. Només una dada de les que van aportar: en les seccions no protestades pels republicans la participació fou del 50% (la que era habitual) mentre que en les set seccions sobre les que hi havia una reclamació, la participació havia estat del 99%. Van posar èmfasi en el cas de l'Hospitalet perquè era molt evident la falsedat documental (fins i tot afirmaven que cada plec de l'acta de la secció 2a tenia una lletra diferent) i perquè si era reconeguda, Rubau ja obtenia la majoria. Com que no es van acceptar els seus requeriments van emetre un vot particular al dictamen de la Comissió on recollien tots aquests fets.²²

QUI VA FER LA TUPINADA?

En primer lloc, el govern conservador, que era el que havia convocat les eleccions per guanyar-les, però que en el districte de Sant Feliu recolzà el candidat fusionista.²³ Allà on no arribaven els conservadors, els liberals eren el suport del sistema; i viceversa. L'excepcionalitat del no respecte del torn ens mostra la desesperació dels partits monàrquics.²⁴

²¹ *La Coalición*, 21 de juliol de 1891, pàg 3

²² *La República*, 26 de juliol de 1891, pàg. 1 i *La Coalición*, 21 de juliol de 1891, pàg 3

²³ Així ho denunciava *La Campana de Gràcia*, 14 de febrer de 1891

²⁴ Un fet no recollit per la bibliografia (p. ex. RUBÍ I ARMENGOL, 2001: 246)

Els que feien la feina bruta eren els cacics. Segons la premsa republicana el cacic del districte era el Duc d'Almenara Alta (que tenia propietats a Esplugues, la qual cosa explicaria que el míting de protesta es fes en aquesta població i que la seva acta atorgués el 100% dels vots a Comas) i el seu administrador, que es deia Josep Campreciós.²⁵ Tanmateix, també fou acusat de dirigir personalment la tupinada el mateix candidat des del Casino del Centre de Sants.²⁶ Josep Comas ha estat identificat tradicionalment com el gran cacic del Partit Liberal a Barcelona.²⁷ L'aparell d'aquest partit va haver d'emprar-se a fons en la lluita post-electoral per l'acta de Sant Feliu. L'apoderat del candidat Comas que va enviar al Congrés el segon certificat de la primera secció de l'Hospitalet un mes i mig després dels comicis fou el diputat provincial Joaquim Sostres.²⁸

També va participar-hi el president de la secció 9a de Sants que no entregà l'acta a l'apoderat republicà i que, com també va fer un pinxo que era amb ell, va disparar a l'esmentat apoderat. I els altres esbirros que provocaren els aldarulls a la secció de St. Just Desvern i 3a de Sants. I el magistrat que el dia 5 de febrer va fer el recompte a la capital del districte i proclamà guanyador Comas malgrat les reclamacions documentades i les denúncies al jutjats per les agressions patides.²⁹ I, finalment, l'alcalde (Josep Oliveras i Pedrosa) i un interventor de l'Hospitalet que van presentar aquell certificat després del termini, amb un resultat diferent al de l'acta signada pel president de la secció electoral i set interventors més.

CONCLUSIONS

El que sembla evident és que a l'Hospitalet i al conjunt del districte de Sant Feliu s'hagué de recórrer a la violència durant les eleccions i al frau documental després de fer-se perquè el cos electoral no s'havia deixat manipular ni comprar abans dels comicis. Hi ha una consciència i una mobilització de les classes baixes prou important com per discutir l'hegemonia política de l'oligarquia. I això només va ser possible quan republicanisme (especialment el federal) i obrerisme es van coaligar, com demostra la participació de les entitats obreristes locals en els actes de recolzament a Rubau i que venien, recordem-ho, de l'apoliticisme en la dècada de 1870.

En 1891, per tant, el sufragi universal no va significar grans canvis polítics. Tanmateix, aquest procés va continuar en els anys següents. L'època de 1890 a 1893 va ser d'o-

---

²⁵ *La República*, 24 de febrer de 1891, pàg. 1

²⁶ *El País*, 8 d'abril de 1891, pàg. 3

²⁷ Per exemple, SOLDEVILA, Ferran. *Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. Alpha, 1962, pàg. 1.387. Segons Àngel Duarte a "La Restauració canovista, 1875-1900" dins RÍSQUES, Manel (dir.), *Història de la Catalunya contemporània*, Mina, Barcelona, 2006, pàg. 173, Comas era el testafarro del financer Evarist Arnús.

²⁸ *El País*, 13 d'abril de 11891, pàg. 3

²⁹ *La Vanguardia*, 6 de febrer de 1891, pàg. 1

³⁰ DOMÍNGUEZ, 2015b i 2015c

fensiva política i social de les classes treballadores, ben visible a nivell local i comarcal.³⁰ La confluència del republicanisme i de l'obrerisme feien recordar els primers temps del Sexenni. Fins i tot en les eleccions de 1893 van guanyar en el districte de Sant Feliu el republicà federal d'antecedents guerrillers Joan Martí, "el Xic de la Barraqueta", i a Gràcia Salmerón. La coalició Unió Republicana i els possibilistes (que anaven pel seu compte) van obtenir una quarta part dels escons a Catalunya. S'ensorrava l'edifici de la Restauració? Bé, en aquella mateixa tardor, els "oportuns" atemptats contra Martínez Campos i, sobretot, del Liceu van ser decisius per estroncar el procés de reconstrucció d'una alternativa social i política popular i democràtica.

BIBLIOGRAFIA

BOSCH I RIALP, Juan. *Infamias del caciquismo barcelonés y de sus esbirros ó lacayos de Esplugas y de San Justo Desvern*, Barcelona, Imprenta "La Catalana", 1902.

OLLÉ, Maribel; RENOM, Mercè; SANTACANA, Carles i TRIBÓ, Gemma. "Comportament electoral al Baix Llobregat. Corts Generals i diputacions entre 1875 i 1890" dins *XXXI Assembla intercomarcal d'estudiosos*, l'Hospitalet, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1986 (pàg 273-258).

RUBÍ, Gemma i ARMENGOL, Josep. "Cataluña" dins VALERA, José (dir.). *El poder de la influencia: geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons. Ediciones de Historia, 2001.

WEBGRAFIA

DOMÍNGUEZ, Manuel. *Alcaldes de l'Hospitalet I (segles XVIII-XIX)*, 2015a <http://localmundial.blogspot.com.es/2015/05/alcaldes-de-lhospitalet-i-segles-xviii.html>.

DOMÍNGUEZ, Manuel. *El passat agrari de l'Hospitalet*, 2015b <http://localmundial.blogspot.com.es/2015/01/el-passat-agrari-de-lhospitalet.html>.

DOMÍNGUEZ, Manuel. *El primer 1er. de maig a l'Hospitalet (125è aniversari)*, 2015c <http://localmundial.blogspot.com.es/2015/05/el-primer-1r-de-maig-lhospitalet-125e.html>.